

kao pribor, značilo bi njene tvorevine shvatiti kao elemente koji ukazuju na sopstvenu, u sebe zatvorenu kulturnu celinu. Istovremeno bi, na taj način, bio izrelativisan moralni izgovor iza kojeg se krije privredna ekspanzivnost. Više naučno, a manje »tendenciozno angažovano«, vrednovanje »primitivne umetnosti« u delima istoričara umetnosti i prvih etnologa bilo je, uprkos distanci prema kolonizatorima (ako je nje uopšte bilo), nejak početak u procesu priznavanja. Ona stoje isto tako u vlasti Nauke o evoluciji koju tolerišu, ako je već i sami ne zastupaju. Tom kompleksu pripada i rasprava oko prvenstva slikarstva ili plastike, ponovo oživela krajem 19 veka. Bodler naziva starije vajarstvo s puno prezira, »umetnošću Kariba«. Isto tako, brojne analize ornamenteke potisile su — tragom Hekela — svest o plastičnoj realnosti »primitivne« skulpture. Iako se 1978, s Andreom, uočavaju prvi znaci raskida s udobnim, kao i pogrešnim zakonima prirodnih nauka (primenjenih na umetnost — prim. prev.), precizno omeđena nauka o umetnosti s puno podozrenja posmatra ono što se nekolicini čini relevantno za umetnost: teško lokalizovanje i datiranje dela koja se, što još više otežava posao opiru kriterijumima estetičkog dopadanja. F. Herman u svom spisu *Vajarstvo urođenika kao predmet istraživanja (Die Bildnerer der Naturvölker als Forschungsgegenstand)* svodi račun: »... tako se isprva dolazi do negativne tvrdnje da estetički ugao posmatranja nije uopšte merodavan evolucionističkom raspoloženju onog vremena, koje je stvorilo osećaj da se (zapadni čovek — prim. prev.) u svakom pogledu nalazi na najvišem stupnju razvoja, a malo je odgovaralo da upravo ovde, u tim ispoljavanjima na najnižem stepenu, potraži estetičku draž. To se nije smatralo umetnošću, već, u najboljem slučaju, predstavljem za nju. I ako im se, prema tome, pokloni naučni interes, onda im on pripada uglavnom kao dokumentu evolucije, proizvodima »početaka«.

Nije naš zadatak da presuđujemo ovde duboki prevrat koji je usledio za »otkrice« crnačke umetnosti«. Iako su danas, s odstojanjem od pola veka, ukinuti pogrešni pojmovi i snaga novih merila postala opipljiva, čuvajmo se zaključaka da su tim prodorom odmah i potpuno nestale sve predrasude prema afričkoj umetnosti! Ovo valja još izbistriti na primeru etnologije i njene zatvorenosti prema afričkoj plastici. Tek u najskorijoj prošlosti etnologija je proširila svoja teoretska razmišljanja o umetnosti i suočila se s utemeljenim položajem plastičnog stvaranja u strukturi i razvitku afričkih naroda, što je za »otkrivače« pre prvog svetskog rata bilo prečutno polazište. Etnologija, koja je u stvarnosti daleko od kolonijalnih ciljeva, reprodukuje ipak na polju nauke iste ideološke osnove, ona redukuje afričku plastiku, iako u drugoj formi: ona umetnosti, koja je činilac u životu zajednice, uskraćuje pravo na istoriju. Funkcionalistička perspektiva vodi etnologa samo, dotle dokle može da shvati upotrebnii karakter predmeta koji posmatra, a njegovu formu da ograničini na opis funkcije. Tako predmet može da prenese, reflektuje, protumači samo određene elemente mita. Funkcija i smisao su, dakle, odvojeni od oblika, oni imaju prvenstvo. U toj definiciji oblik nije nužnost. Izgleda da on nije suštinski za društvo. On deluje kao da je nametnut, pridodat. Ali: definisati korisnost predmeta ne znači definisati i sam objekt. On je time samo označen, a da specifičan način upotrebe i funkcije nije postao jasniji. Ovde se mora razabrati šta njegovi oblici izražavaju, kako to izražavaju i kako uobličuju. Da bi se shvatilo smisao, mora se shvatiti oblik.

Krajnja morfološka raznolikost, beskrajno bogatstvo u jeziku obliku, nemogućnost pronalaženja dva savršeno ista dela, iako funkcija nije ista, jasno pokazuju koliko je umetničko stvaranje daleko od stalnog ponavljanja jednog jedinog utvrđenog uzora. Delatnost vajara nije kruta reprodukcija koja se iscrpljuje u tome da ispita usaglašenost s nekim prvobitnim uzorom. U stvari afričke skulpture su onoliko malo ilustracije mita koliko je ovaj autoritarni i strogi depo kulturnih predstava. Svako novo delo saopštava nešto o mitu i iznova ga oblikuje. Ove oznake forme su istorijski uslovljene. Umetnička dela oblikuju i pričaju istoriju kulture. Afrički vajar ne teži da zadrži prolaznu stvarnost, naprotiv, on pokušava da predupredi promenljivost realnosti. Ishodeći iz deformacije stvarnosti njene potčinjenosti dinamičkim, formalnim strukturama, umetnost afričkih naroda nastavlja put do promene kolektivne svesti — ali ne u ropskoj zavisnosti od praznog kulturnog supstrata, već duhovnim obnavljanjem istorije.

Posedovanje maski i figura radi njihovog istraživanja, obnove umetnosti, teško se može uskladiti s nazadnjačkom umetničkom ideologijom post-evolucionističke etnologije. Jedna kruta nauka ne bi nikako mogla shvatiti umetnost kao dinamičko, funkcijom određeno, istorijski kompleksno stvaranje. Otuda etno-estetika hoće da shvati stvarnost afričke umetnosti jednakomerno u njenom obliku, značenju i povesti. Ovde postaje jasno koliko se ovo približavanje obraća onoj prvoj »dekolonizaciji« art nègre, koju su sproveli slikari na početku našeg stoleća.

Posle pet vekova poricanja, dok se istovremeno s crnačke umetnost dizala mračna zavesa, satkana od predrasuda i zabluda, i moderni umetnik je postao svestan samoga sebe i krenuo neopozivo na put dekolonizacije sopstvene ličnosti, svoje umetnosti i društva.

Preveo Slobodan Sv. Miletić

usmena poezija afrike

bantu

Južna Afrika

OBREDNA PESMA PRI PRINOŠENJU ŽRTVE

*Vrati se srce na svoje mesto.
Tragalac je našao stvar za kojom je tragao.
Ti koji duvaš, donesi nam malu klicu kiše.
Neka nam Bog pošalje veliku plodnu kišu
Da se naša deca sama hrane
Travom i biljkama slanim iz pustih kuća.*

retualne igre dogona

fang

Gabon

IGRA I MAGICNE RECI NGILA

*Ngil: Osvećenim pepelom prinete žrtve,
Lutajući noćni duhovi,
Što kroz šumu prolazeći hode
Bez prestanka...
Nikada.*

Hor: Jo, jo, nikada.

Ngil: Duhovi mrtvi koji nisu videli ukopna žrtvovanja.

Hor: Jo, jo, nikada.

*Ngil: Mrtvi koji još nisu prešli,
Prešli reku suza.*

Hor: Jo, jo, nikada.

Ngil: Reku suza i uzdaha.

Hor: Reku suza i uzdaha.

Ngil: Reku velikog odmora.

Hor: Reku velikog odmora.

*Ngil: Noćni duše, mračni duhovi,
Naši zaštitnici.*

Hor: Naši zaštitnici.

Ngil: Ti, moj sine, budi štićen neprestano, moj sine,

Budi štićen neprestano.

Hor: Jo, jo, neprestano.

konde

Zapadna Afrika

U VREME SUŠE

Mbamba, Kiara, uskratio si nam kišu, daj nam kišu da ne umremo. Oslobodi nas smrti od gladi. Ti si nam otac, mi smo tvoja deca, ti si nas stvorio; zašto hoćeš da umremo? Daj nam kukuruza, banana i boba. Noge si nam dao da hodamo, ruke si nam dao da radimo, i decu si nam dao; daj nam i kiše da možemo da žanjemo!

hotentoti

Jugozapadna Afrika

TSUIGOU, PRETKU

O Tsuigoa,
Ti koji si otac očeva,
Naš si otac.
Učini da poteče kiša iz olujnih oblaka,
Učini da ožive naša stada,
Učini da živimo.
Tako sam, avaj, slab,
Žedan sam i gladan,
O, kad bih mogao da pojedem plod iz polja!
Zar nam nisi otac,
Otac očeva,
O Tsuigoa!
O, da možemo da te slavimo,
O, da možemo da ti iskažemo našu zahvalnost!
Tebi, ocu očeva,
Tebi, našem gospodaru,
O Tsuigoa!

retualne igre dogona

masaj

Tanganjika

ZA POVRATAK RATNIKA

Engaj, Engaj*, slomi
Hor: Snagu neprijatelja.
Slomi, slomi
Hor: Snagu neprijatelja.
Ne čitite devojke
Hor: Dok molimo Engaja.
Slomi, slomi
Hor: Snagu neprijatelja.
Ti koja se pojavljuješ, Venero,
Hor: Večernja zvezdo,
Slomi, slomi
Hor: Snagu neprijatelja.
Oblaci s planina snegom prekrivenih slomite
Hor: Snagu neprijatelja.
I ti od koga se nebo zarumeni slomi
Hor: Snagu neprijatelja.

* Engaj je Vrhovno Biće

đaga

Kongo

DUHOVIMA

Sačuvajte me u životu i podarite mi zdravlja. Ili šta bih drugo trebalo da radim po vašem mišljenju? Imajte strpljenja: košću travu sve dok ne zaradim kozu koju ću da vam podarim. Ako me budete toliko teretili, da li ćete nešto dobiti? Nikada, i vama slični će vam se rugati. Zato bdite nada mnom i dobićete ono što vam pripada.

pigmeji

Ekvatorijalna Afrika

UKOPNA PESMA

Solo: Životinja se rađa, živi, umire.
I velika studen biva.
Odgovor: To je velika noćna studen, to je mrak.
Solo: Ptica živi, leti, umire.
I velika studen biva.
Odgovor: To je velika noćna studen, to je mrak.
Solo: Riba beži, živi, umire.
I velika studen biva.
Odgovor: To je velika noćna studen, to je mrak.
Solo: Čovek se rađa, hrani se i spava. Umire.
I velika studen biva.
Odgovor: To je velika noćna studen, to je mrak.
Solo: Nebo se osvetlilo, oči se ugasile.
Zvezda zablistala.
Odgovor: Studen dole, svetlost u visini.
Solo: Umro je čovek, zatvorenik je slobodan.
Senke nestalo.
Odgovor: Senke nestalo.
Solo: Khmvum, Khmvum,** Tebi je naš doziv upućen.
Odgovor: Khmvum, Khmvum, Tebi je naš doziv upućen.

pigmeji

Ekvatorijalna Afrika

PESMA DUGI

Khva, je, o! Khva! Dugo, o! Dugo,
Ti koja blistaš sva u visini, tako visoko
Nad velikom šumom,
Usred crnih oblaka,
Deleći tamno nebo,
Pod sebe si oborila,
Pobednice u boju,
Grom što je grmeo,
Tako snažno grmeo u gnevu.
Da li je na nas bio ljut
Usred crnih oblaka,
Deleći tamno nebo
Ko nož što preseca prezreo plod,
Dugo, Dugo.
I pobegao je,
Grom, ubica ljudi,
Ko antilopa pred panterom
I on je pobegao,
Dugo, Dugo.
Moćni luče lovca gornjeg,
Lovca što prati stado oblaka
Ko stado preplašenih slonova,
Dugo iskaži mu našu zahvalnost.
Kaži mi! Nemoj biti ljuta.
Kaži mi! Nemoj biti gnevna.
Kaži mi! Ne ubij nas.
Jer strah nas, je,
Dugo, iskaži mu to.

Vrhovnom Biću

Prevela s francuskog
Nada Šerban